

PRINȚUL HARRY. PETITUL

I

Exista pe lume încă o ființă de care Varvara Petrovna era nu mai puțin atașată decât de Stepan Trofimovici – unicul ei fiu, Nikolai Vsevolodovici Stavroghin. Tocmai pentru educația lui fusese invitat cândva Stepan Trofimovici. Băiatul avea pe atunci opt ani, iar flușturisticul general Stavroghin, tatăl său, trăia despărțit de mama sa, încât copilul a crescut sub îngrijirea și îndrumarea ei. Trebuie să recunoaștem meritul lui Stepan Trofimovici de a fi știut să-și câștige dragostea elevului său. Tot secretul acestei științe consta în faptul că și el însuși era ca un copil. Atunci încă nu mă avea pe mine pe lângă el și tânjea după un suflet apropiat, un prieten sincer. N-a ezitat nici o clipă să-și facă prieten dintr-o ființă atât de fragedă, chiar din momentul când băiatul a crescut cât de cât. Nu știu cum, parcă de la sine, nu s-a interpus între ei nici o distanță. De multe ori îl trezea noaptea pe micul său prieten, în vârstă de zece sau unsprezece ani, numai și numai pentru a-și împărtăși în lacrimi sentimentele jignite sau pentru a-i destăinui un secret al familiei, fără să observe că așa ceva era cu totul inadmisibil. Se aruncau unul în brațele celuilalt și plângeau împreună. Băiatul știa că maică-sa îl iubea mult, dar nu cred că și el o iubea la fel. Ea îi vorbea puțin, îl stingherea rar, însă resimțea întotdeauna dureros privirea ei atentă, mereu ațintită asupra lui. De altfel, în tot ceea ce privește instrucția și educația lui morală, mama i le încredințase întru totul lui Stepan Trofimovici. Pe atunci era încă plină de încredere în înțelepciunea lui. E de presupus că mentorul a contribuit întru câtva la zdruncinarea sistemului nervos al elevului său. La vârsta de șaisprezece ani, când a fost înscris la colegiu, arăta plâpând și palid, de-o cuminenție și îngândurare ciudate (ulterior însă devenise de-o forță fizică extraordinară). E de presupus, de asemenea, că cei doi prieteni plângeau, aruncându-se unul în brațele celuilalt, nu numai în legătură cu niște întâmplări sau cazuri de familie. Stepan Trofimovici a știut să atingă cele mai ascunse coarde din inima prietenului său și să provoace prima senzație, încă de tot vagă, a eternei tristeți sacre pe care un suflet ales,

gustând-o și cunoscând-o odată, pentru nimic în lume nu ar mai schimba-o cu o satisfacție minoră. (Există și asemenea amatori, care țin la această tristețe mai mult decât la cea mai deplină satisfacție, chiar dacă o atare satisfacție ar fi cu adevărat posibilă.) În orice caz a fost bine-venită despărțirea, deși cam târzie, dintre elev și mentor.

În primii doi ani de liceu, tânărul își petrecea vacanțele acasă. Cu prilejul călătoriei făcute de Varvara Petrovna și Stepan Trofimovici la Petersburg, el a asistat de câteva ori la seratele literare organizate de maică-sa, ascultând cu atenție încordată și observându-i pe cei prezenți. Vorbea puțin și era tot atât de sfios ca și altădată. Arăta aceeași atenție gingașă față de Stepan Trofimovici, dar se ținea mai rezervat: îmi închipui că evita să mai discute subiecte înalte și să evoce amintirile îndepărtate. Terminându-și învățătura, îmbrățișă, la dorința mamei, cariera militară și în curând fu încadrat într-unul dintre strălucitele regimente de cavalerie de gardă. Nu veni să i se înfățișeze măicuței sale în uniformă și era cam zgârcit la scrisori. Varvara Petrovna îi trimitea bani fără nici o socoteală, cu toate că după reformă veniturile moșiilor sale scăzuseră simțitor, încât în primii ani nu obținea nici măcar jumătate din veniturile de altădată; de altfel, datorită unor îndelungate economii, se asigurase între timp cu un capital lichid destul de important. Era foarte atentă la succesele fiului ei în societatea înaltă din Petersburg. Ceea ce nu-i reușise ei izbutise să facă tânărul ofițer, bogat și plin de speranțe. El reînnoia legăturile cu unele cunoștințe, la care ea nu mai putea râvni, și era primit în saloanele acestora cu multă plăcere. Curând însă, la urechile Varvarei Petrovna începură să parvină niște zvonuri cam ciudate: tânărul se dedase brusc unei vieți de petreceri nesăbuite. Și nu era vorba de jocul de cărți sau de beții uluitoare; se vorbea despre o purtare cumplit de deșănțată, despre oameni striviți sub copitele cailor săi, despre atitudinea lui de sălbatică brutalitate față de o doamnă din societatea înaltă pe care, după ce întreținuse cu ea relații intime, ar fi ofensat-o apoi în mod public. Era în toate acestea ceva scandalos de murdar. Se mai spunea că fiul ei, ca un zurbagiu ordinar, se lega de oameni și îi jignea dintr-o pură plăcere de a jigui. Varvara Petrovna se arătă profund tulburată, necăjindu-se amarnic. Stepan Trofimovici încerca s-o asigure că nu este vorba decât de primele manifestări violente ale unui organism puternic dotat, că apele se vor liniști și că toate acestea seamănă mult cu tinerețea prințului Harry, care chefuia cu Falstaff, Poins și *mistress Quickly*, descrisă de Shakespeare. De data aceasta, Varvara Petrovna nu mai strigă „Prostii, prostii!”, cum obișnuia în ultimul timp față de Stepan Trofimovici, ci dimpotrivă îl ascultă cu multă luare-aminte, cerându-i

să-i explice mai amănunțit, ba se apucă cu râvnă să citească nemuritoarea cronică a lui Shakespeare. Dar lectura aceasta nu avu darul s-o liniștească și nici prea multă asemănare nu găsi ea între cei doi. Aștepta cu nerăbdare răspunsul la cele câteva scrisori trimise. Răspunsurile nu întârziară; curând sosi vestea cum că prințul Harry a avut aproape concomitent două dueluri, fiind absolut vinovat în amândouă cazurile; l-a ucis pe unul dintre adversarii săi, iar pe celălalt l-a rănit grav; pentru aceste isprăvi a fost deferit justiției militare. Scandalul s-a terminat prin degradarea lui, cu pierderea tuturor drepturilor și trimiterea ca simplu soldat într-unul dintre regimentele de infanterie, și încă toate acestea cu multă îngăduință din partea forurilor superioare.

În anul una mie opt sute șaiszeci și trei, tânărul Stavroghin reuși totuși cumva să se distingă; fu decorat și înaintat la gradul de subofițer și după aceea destul de rapid și la gradul de ofițer. În tot răstimpul acesta, Varvara Petrovna expedie în capitală cel puțin o sută de scrisori cu cereri și rugăminți; ba chiar, dată fiind gravitatea cazului, recurse, călcându-și pe inimă, și la unele intervenții destul de umilitoare. După înaintarea sa la gradul de ofițer, tânărul își dădu brusc demisia, dar la Skvoreșniki tot nu veni și încetă complet să-i scrie mamei sale. Prin căi lăaturalnice se află în sfârșit că iar s-a instalat la Petersburg, dar că nu mai frecventează societatea de odinioară; părea că duce o viață cu totul retrasă. Se află apoi că se complace într-un anturaj foarte ciudat, întreține relații cu niște declasați, cu niște bieți funcționăriși, militari în retragere, care nu fără un aer de noblețe cerșesc în stradă, cu niște bețivani, că frecventează familiile lor care trăiesc în promiscuitate, zile și nopți petrece în niște spelunci și cartiere murdare și că a decăzut total. Se părea că îi plăcea acest gen de viață. Nu cerea bani de la maică-sa; avea o moșioară proprie, fosta proprietate a generalului Stavroghin, pe care el ar fi arendat-o unui neamț din Saxonia și care îi aducea un venit oarecare. În cele din urmă, Varvara Petrovna reuși să-l înduplece să vină acasă și într-adevăr prințul Harry apăru în orașul nostru. Abia atunci mi-a fost dat să-l văd îndeaproape pentru prima oară.

Era un tânăr foarte chipeș, cam de vreo douăzeci și cinci de ani, și mărturisesc că mi-a făcut o impresie extraordinară. Mă așteptasem să văd un bicisnic murdar, bețiv și desfrânat, care dulsește a votcă. Când colo, m-am pomenit în fața unui gentleman elegant, cum nu-mi fusese dat să văd printre cei pe care-i cunoscusem vreodată, foarte bine și cu mult gust îmbrăcat, având o ținută de adevărat domn, obișnuit să trăiască în mediul cel mai rafinat. Aceeași impresie a făcut-o și asupra celorlalți; de altfel, tot orașul a rămas surprins, dat fiind că zvonurile despre biografia domnului Stavroghin ajunseseră să fie cunoscute

până în cele mai mici amănunte, încât te întrebai cum și de unde puteau oamenii aceștia să afle totul, mai ales că o bună parte dintre aceste zvonuri erau adevărate. Toate doamnele de societate din orașul nostru rămaseră înnebunite după noul musafir. Dintr-odată se desena două tabere net opuse – una îl adora, cealaltă îl ura cumplit; dar și una, și cealaltă erau bune după tână. Pe unele le captiva mai ales faptul că sufletul său enigmatic ascundea probabil un profund mister; altora le plăcea pur și simplu fiindcă era un ucigaș. S-a dovedit apoi că au de-a face cu un om destul de cult, ba și cu destulă erudiție. E drept că nu era nevoie ca cineva să aibă cine știe ce cunoștințe pentru a ne uimi pe de-alde noi; dar el se pricepea să înceapă discuții interesante asupra unor probleme importante, cu o remarcabilă judiciozitate. Voi menționa ca o curiozitate: toată lumea la noi îl găsi, chiar din prima zi, drept un om foarte rațional. Nu prea vorbăreț, manierat fără exagerare, uimitor de modest, era în același timp îndrăzneț și sigur de sine, ca nimeni altul la noi. Dandii noștri îl priveau cu invidie și se eclipsau completamente în prezența lui. M-a surprins de asemenea chipul lui: avea părul nu știu cum prea negru, ochii lui de un albastru azuriu erau prea senini și calmi, tenul prea delicat și alb, rumeneala obrazilor prea pronunțată și pură, dinții ca niște perle, buzele de culoarea coralului, totul părea că se reunește într-o rară frumusețe bărbătească și, în același timp, avea în el și ceva respingător. Unii spuneau că fața lui seamănă cu o mască; se vorbea mult, între altele, și despre extraordinara lui forță fizică. Era aproape înalt de statură. Varvara Petrovna îl privea cu mândrie, dar și cu o neliniște necontenită. A stat în orașul nostru cam o jumătate de an. Molatic, liniștit, destul de rezervat, chiar puțin posac; apărea în societate regulat, respectând cu rigurozitate eticheta noastră provincială. Era înrudit pe linie paternă cu guvernatorul și primit în casa lui ca o rubedenie apropiată. Dar nu trecură câteva luni și brusc fiara își scoase ghearele.

Aș vrea să menționez în treacăt că simpaticul și blândul nostru Ivan Osipovici, fostul guvernator, semăna oarecum cu o muiere, dar provenea dintr-o familie foarte bună și cu relații în înalta societate, ceea ce explică și faptul că s-a menținut în postul său la noi atâția ani, ferindu-se cu grijă să se amestece efectiv în treburile guberniei. Judecând după ospitalitatea lui și felul cum își primea și trata musafirii, ar fi fost mai potrivit în funcția de președinte al vechii nobilimi din vremurile bune de altădată, decât de guvernator în vremuri atât de neliniștite ca în zilele noastre. În oraș se vorbea mereu că nu el conduce gubernia, ci Varvara Petrovna. Bineînțeles, se ascundea în această afirmație și o aluzie destul de usturătoare, dar realitatea

era alta. De altfel, câte spirite n-au fost irosite pe această temă. Dimpotrivă, Varvara Petrovna, în ultimii ani mai ales, în mod conștient se retrase de la orice amestec în viața publică din oraș, cu toată stima de care se bucura în ochii întregii societăți, și în mod voit se îngrădi în niște limite bine calculate de ea însăși. În loc de o participare activă în viața publică, ea își deplasă brusc tot interesul asupra gospodăriei sale și în doi-trei ani izbuti să ridice veniturile moșiei aproape până la nivelul din trecut. Renunțând la aspirațiile ei poetice de odinioară (călătorii la Petersburg, proiecte de a edita o revistă etc.), se angajă într-o viață de economii și aprigă acumulare de bani. Până și pe Stepan Trofimovici îl îndepărtă într-o câțva, permițându-i să-și închirieze o locuință într-o altă casă (lucru asupra căruia el stăruise de nenumărate ori înainte invocând diferite pretexte). Treptat, Stepan Trofimovici ajunse s-o considere o femeie prea prozaică, spunându-i uneori în glumă: „prietena mea prozaică.” Bineînțeles, nu-și permitea să facă asemenea glume decât într-o formă extrem de respectuoasă, alegând cu multă grijă momentul potrivit.

Noi toți, cei din preajma lor, înțelegeam, iar Stepan Trofimovici, cu o sensibilitate mai receptivă decât a noastră a tuturor, înțelegea și mai bine că fiul apare acum în ochii ei ca o nouă speranță și chiar ca un vis nou. Pasiunea ei maternă se născu în perioada succeselor lui Nikolai în societatea înaltă din Petersburg și se accentuă mai ales din clipa în care primi vestea degradării lui ca simplu soldat. Și totuși, era evident că se temea de el și în prezența lui părea ca o sclavă. Se temea de ceva nedeslușit, misterios, pe care nici ea n-ar fi fost în stare să-l definească și de multe ori îi surprindeam privirea scrutătoare ațintită asupra fiului ei, frământând un gând și încercând să ghicească ceva... Și iată că fiara își scoase dintr-odată ghearele.

II

Brusc și fără nici un motiv, prințul nostru își permise niște insolente revoltătoare față de câteva persoane. Esențialul consta tocmai în faptul că aceste insolente nemaiauzite și cu totul inadmisibile, în sfârșit, nici pe departe asemănătoare celor cu care suntem obișnuiți în viața noastră cotidiană, complet absurde și copilărești chiar, și dracu' mai știe cum, erau cu desăvârșire lipsite de orice justificare. Unul dintre venerabilii noștri seniori ai clubului, Piotr Pavlovici Gaganov, un om în vârstă și cu anumite merite în viața publică, avea obiceiul inocent de a adăuga aproape la orice cuvânt cu multă aprindere: „Ei bine, cu

nu mă las dus de nas!" Mă rog, fie. Dar într-o zi la club, în timp ce el nu se știe cu ce prilej își rosti acest aforism favorit în cercul de vizitatori permanenți ai clubului adunați în jurul său (toți oameni respectabili), Nikolai Vsevolodovici, care stătea cam deoparte singur și căruia nimeni nu i se adresase, se apropie deodată de Piotr Pavlovici și, cu totul pe neașteptate, dar cu destulă putere, îl apucă de nas cu două degete și-l trase astfel după el prin sală câțiva pași. N-avea nici un fel de resentimente față de domnul Gaganov. S-ar fi putut crede că nu fusese decât o ștrengărie pur școlărească, bineînțeles foarte condamnată; și totuși se povestea mai târziu că în timpul acestei operații părea aproape îngândurat „ca și cum ar fi fost nebun”; dar de acest lucru își aduseră aminte cei de față abia mult mai târziu. În primul moment de surpriză, ei nu reținură decât clipa următoare, și anume când probabil el era deja în situația de a-și da perfect seama de realitatea crudă a faptului și totuși nu numai că nu se jenă câtuși de puțin, ci dimpotrivă zâmbi cu răutate și obraznicie, „fără cea mai mică părere de rău”. Se iscă o zarvă extraordinară; înconjurat din toate părțile, Nikolai Vsevolodovici se rotea în mijlocul mulțimii și privea într-o parte, fără să răspundă apostrofărilor și cercetând cu multă curiozitate chipurile celor care strigau. În sfârșit, păru că îl cuprinsese iar aceeași îngândurare – cel puțin așa se spunea –, apoi se încruntă, se apropie cu pași hotărâți de Piotr Pavlovici, care arăta jignit la culme, și murmură vădit înciudat și oarecum pripit în vorbă:

— Bineînțeles, vă rog să mă scuzați... nici nu știu, zău, cum de mi-a venit așa... prostește...

Formularea aceasta destul de neglijentă a scuzei echivala cu o nouă jignire. Se stârni o larmă și mai mare. Nikolai Vsevolodovici ridică din umeri și plecă.

Din partea lui era bineînțeles o mare tâmpenie, fără să mai vorbim despre comportarea lui extrem de scandaloasă – scandaloasă în mod voit și intenționat, după cum părea la prima vedere, și prin urmare constituind o jignire intenționată, extrem de insolentă, adusă întregii noastre societăți. Exact așa a și fost interpretată. Drept urmare, domnul Stavroghin a fost imediat și în unanimitate exclus din rândul membrilor clubului; apoi se hotărî ca din partea întregului club să se facă demersuri la guvernator, rugându-l ca neîntârziat (înainte chiar de a se începe acțiunea în justiție) să-l pună la punct pe turbulentul individ, pe acest „zurbagiu din capitală, prin puterea administrativă de care dispunea, și în felul acesta să ferească liniștea și onoarea întregului cerc de oameni onorabili din orașul nostru de asemenea atingeri dăunătoare”. Cu o naivitate răutăcioasă, se mai adăuga cu acest prilej că „probabil împotriva domnului Stavroghin se va găsi un mijloc legal

corespunzător". Fraza aceasta era strecurată în apelul adresat guvernatorului anume ca să-l înțepe pentru Varvara Petrovna. A fost mâzgălită cu plăcere. Se porni o avalanșă de comentarii difuzate cu multă pasiune. Ca un făcut, guvernatorul lipsea atunci din oraș; plecase undeva prin împrejurimi ca să boteze copilul unei văduve recente, femeie foarte bine, copil născut după moartea soțului ei; se știa însă că guvernatorul se va întoarce curând. Iar în așteptare, i se organiză respectabilului și ofensatului Piotr Pavlovici o adevărată ovație: toată lumea îl îmbrățișa, îl săruta; aproape întreg orașul ținu să-i facă o vizită. Se intenționa chiar să i se ofere pe bază de subscripție o masă solemnă și numai la stăruința lui insistentă se renunță la această idee, inițiatorii dându-și poate seama că de fapt omul acesta a fost târât de nas în mod public și deci nu prea ar fi cazul să se facă din asta un motiv de mare triumf.

Și totuși, cum s-a putut întâmpla așa ceva? Este de notat mai ales faptul că printre noi, în tot orașul, nimeni nu atribui această ieșire a lui Stavroghin vreunui acces de nebunie. Înseamnă că oamenii erau dispuși să se aștepte la asemenea fapte din parte-i, cu toată deșteptăciunea și inteligența lui. În ce mă privește, nici până astăzi nu pot să găsesc vreo explicație, deși foarte curând a intervenit un eveniment care părea să explice totul, fiind în măsură să satisfacă curiozitatea generală și să împace lucrurile. Mai adaug de asemenea că patru ani după aceea, la întrebarea mea formulată cu multă prudență în privința cazului petrecut la club, el mi-a răspuns încruntându-se: „Păi, eu nu prea eram sănătos atunci.” Dar să nu anticipăm.

Mi s-a părut destul de curioasă și acea explozie generală de ură cu care se năpusti toată lumea împotriva „scandalagiului și duelgiului sosit din capitală”. Se căuta cu tot dinadinsul în acest act o premeditare insolentă și o sfidare intenționată a întregii societăți. Într-adevăr omul acesta reuși să mobilizeze în jurul său toate antipatiile și, când te gândești, prin ce anume? Până la această întâmplare, el nu se certase cu nimeni, nu jignise pe nimeni și era de o politețe rară, ca un cavaler dintr-o gravură la modă, dacă această gravură ar fi fost în stare să deschidă gura. Presupun că era urât pentru mândria lui. Până și cuconetul nostru, care la început îl adora, vocifera acum împotriva lui mai mult chiar decât bărbații.

Varvara Petrovna rămase profund afectată. Îi mărturisi mai târziu lui Stepan Trofimovici că toate astea le presimțea de mult și că în decursul acestor șase luni nu era zi să nu se aștepte la ceva „în genul acesta”, ceea ce constituia într-adevăr o mărturisire semnificativă din partea unei mame. „A început!” se gândi ea cutremurându-se. În dimineața ce urmă serii nefaste de la club, ea încercă cu multă prudență, dar și cu fermitate, o explicație discretă cu fiul ei, deși aproape

că tremura, sărmana, cu toată hotărârea ei neclintită. Nu dormise toată noaptea, iar dis-de-dimineață se sfătuisese și cu Stepan Trofimovici, cu care prilej izbucnise chiar în lacrimi, ceea ce i nu se întâmplase niciodată în fața cuiva. Ar fi vrut ca Nicolas să-i spună el ceva, s-o onoreze măcar cu o explicație cât de sumară. Nicolas, de obicei atât de prevenitor și de respectuos cu maică-sa, o ascultă un timp încruntat, dar serios și grav; apoi se ridică deodată și, fără a scoate o vorbă, îi sărută mâna și părăsi încăperea. În aceeași zi, către seară, ca un făcut, surveni și un alt scandal, deși mult mai puțin important și mai banal decât primul, dar care suscită și mai accentuat indignarea societății din cauza predispoziției acesteia și a atmosferei de ostilitate generală.

De data aceasta i se nimeri în cale prietenul nostru Liputin. Venise la Nikolai Vsevolodovici imediat după explicația acestuia cu Varvara Petrovna pentru a-l ruga să-i facă onoarea de a lua parte la serata pe care o organiza cu prilejul zilei onomastice a soției sale. Varvara Petrovna urmărea de mult, cu mare neliniște, această tendință de alunecare în jos a lui Nikolai Vsevolodovici în cercul unor cunoștințe de rang inferior, dar nu găsisese în ea destulă putere ca să-i spună acest lucru. El apucase să lege câteva cunoștințe în păturile inferioare ale societății, ba coborâse și mai jos, probabil fiind predispus spre asemenea înclinații. Nu mai fusese până atunci în casa lui Liputin, deși se întâlnise cu el în diferite ocazii. Era prea evident pentru el că Liputin îl invită acum din cauza scandalului de ieri de la club și că în calitate de liberal nu putea fi decât entuziasmat de acest fapt, convins că numai așa trebuie tratați seniorii clubului, fiindcă o merită. Nikolai Vsevolodovici râse și promise să vină.

Casa lui Liputin era plină de invitați: tot lume mărunță și modestă, dar debordând de spirit și de voie bună. Orgoliosul și invidiosul Liputin invita numai de două ori pe an musafiri la el, dar în aceste ocazii nu se zgârcea deloc. Musafirul cel mai de vază, Stepan Trofimovici, nu veni din cauză că se simțea cam bolnav. Se servi ceai, mesele erau pline de platouri cu gustări și de sticle cu votcă; trei mese erau rezervate pentru jucătorii de cărți, iar tineretul în așteptarea cinei începuse să danseze după muzică de pian. Nikolai Vsevolodovici o invită la dans pe doamna Liputina, o femeie foarte drăguță și pe care invitația lui o intimidă teribil; dansă cu ea făcând două-trei tururi prin sală, apoi se așezară unul lângă celălalt și, tot discutând, reuși s-o înveselească. Observând în sfârșit cât de drăguță era când râdea, el o cuprinse deodată de mijloc în fața musafirilor și o sărută pe gură de trei ori la rând, cu multă voluptate. Nenorocita, înspăimântată, leșină. Nikolai Vsevolodovici își luă pălăria, se apropie de soțul rămas uluit în mijlocul zarvei generale, îl privi cam jenat, bâigui cu aceeași voce pripită: „Nu vă supărați” și plecă. Liputin alergă după el în vestibul și-l ajută să-și îmbrace haina

de blană și cu repetate plecăciuni îl conduse până afară. A doua zi, la această istorie, în fond destul de inocentă, se adăugă un epilog destul de amuzant, care îi aduse de atunci lui Liputin o oarecare considerație și de care el a știut apoi să profite din plin.

Pe la ora zece dimineța, în casa doamnei Stavroghina apărură slujnica lui Liputin, Agafia, o femeiușcă dezghețată și bună de gură, cu obraji rumeni, cam de vreo treizeci de ani, și care venise la Nikolai Vsevolodovici cerând „să-i vorbească personal”. Deși avea o durere de cap teribilă, tânărul Stavroghin ieși să vadă ce este. Varvara Petrovna reuși să asiste când Agafia transmisese mesajul.

— Serghei Vasilevici (adică Liputin), turui cu îndrăzneală Agafia, mi-a poruncit mai întâi și întâi să vă aduc salutări și să vă întreb de sănătate; cum vă simțiți după serata de ieri, cum ați dormit și dacă astăzi vă simțiți bine, după cele întâmplate ieri?

Nikolai Vsevolodovici surâse.

— Spune-i că îi mulțumesc; și mai spune-i, Agafia, stăpânului tău că e omul cel mai deștept din tot orașul.

— Iar dumnealui mi-a poruncit să vă răspund la asta, turui și mai îndrăzneală Agafia, că dumnealui știe și fără s-o spuneți dumneavoastră și v-o dorește la fel.

— Asta-i bună! Dar cum putea el să știe ce am să-ți spun?

— Nu știu cum a putut s-o știe, dar după ce am ajuns aproape de colțul străzii, l-am văzut că aleargă după mine fără șapcă și-mi zice: „Auzi, Agafiușka, dacă după ce îi spui ceea ce ți-am poruncit eu, dumnealui îți va porunci cumva: «Spune-i stăpânului tău că el este omul cel mai deștept din tot orașul», să nu uiți să-i răspunzi îndată: «Dumnealui știe și fără s-o spuneți dumneavoastră și v-o dorește la fel»...”

III

În sfârșit, avu loc și explicația cu guvernatorul. Simpaticul și bunul nostru Ivan Osipovici chiar atunci se întorsese în oraș și abia apucase să ia cunoștință despre plângerea energică a clubului. Fără îndoială, trebuia să facă ceva, dar ce anume nu prea știa, rămânând într-o mare încurcătură. Ospitalierul bătrânel părea că se cam teme de tânăra sa rudă. Și totuși hotărî să-l înduplece să-și ceară scuze în fața membrilor clubului și în fața celui ofensat, dar într-o formă care să le dea deplină satisfacție tuturor și, de va fi cazul, chiar și în scris; iar după aceea, cu toată blândețea, să-l roage să facă o călătorie de studii, să zicem, în Italia sau,

în general, undeva în străinătate. În sala în care urma să-l primească de data aceasta pe Nikolai Vsevolodovici (care altădată se plimba cu drepturi de rudă prin toată casa), un funcționar politic, bine muștruluit, Alioșa Teleatnikov, și totodată omul de casă al guvernatorului, desfăcea plicurile adunate pe biroul din colț; iar în camera de alături, lângă fereastra cea mai apropiată de sală, luase loc un colonel gras și voinic aflat în trecere prin oraș, un fost camarad de arme și bun prieten al lui Ivan Osipovici, care în acel moment citea ziarul *Golos*¹, bineînțeles fără să dea nici o atenție la ceea ce se petrece în sală; ba se și așezase cu spatele spre ușă. Ivan Osipovici începu mai pe ocolite și aproape în șoaptă, încurcându-se mereu. Nicolas îl privea cu un aer prea puțin amabil, nicidecum cu afecțiune de rudă; era palid, își ținea privirea în pământ și asculta cu sprâncenele încruntate, parcă se lupta cu o durere săcâitoare.

— Ai o inimă sensibilă și generoasă, Nicolas, intercală între altele bătrânul; ești un om foarte cult; cunoști viața lumii selecte, de altfel și aici până acum ai avut o comportare exemplară și cu aceasta ai reușit să aduci liniște în inima mamei dumitale, la care noi ținem atât de mult... Și iată că acum ai apărut într-o lumină foarte nefavorabilă, enigmatică și primejdioasă! Îți vorbesc ca un prieten al casei voastre, ca un om în vârstă care îți este rudă și te iubește, pe care n-ai de ce să te superi... Spune, ce te face să recurgi la asemenea fapte nesăbuite, care depășesc orice conveniențe? Ce înseamnă această comportare, care seamănă a delir?

Nicolas îl asculta cu ciudă și cu nerăbdare. Apoi, deodată, ceva viclean și ironic licări în ochii lui.

— Mă rog, aș putea să v-o spun, zise el morocănos și, rotindu-și privirea prin sală, se aplecă la urechea lui Ivan Osipovici.

Cuviinciosul Alioșa Teleatnikov se îndreptă la vreo trei pași spre fereastră, iar colonelul tuși în spatele ziarului. Bietul Ivan Osipovici se grăbi să-și apropie încrezător urechea, atât de plin de curiozitate era, și tocmai atunci se produse ceva inimaginabil, iar pe de altă parte ceva absolut clar într-o anumită privință. Bătrânul simți deodată că Nicolas, în loc să-i fi șoptit un secret interesant, îi prinse urechea în dinți și-l mușcă destul de tare. Bătrânul începu să tremure; respirația i se tăie.

— Nicolas, ce fel de glume sunt astea? gemu el mașinal și cu glasul schimbat.

Nici Alioșa, nici colonelul nu apucară să-și dea seama de nimic, de altfel nici n-au putut să observe ce se petrece, atât doar că i-au văzut șoptindu-și ceva

¹ Ziar săptămânal din Rusia celei de-a doua jumătăți a secolului al XIX-lea, cu tematică politică și literară (n.r.).

unul altuia; și totuși, chipul descompus al bătrânului îi umplu de neliniște. Se uitau unul la altul cu ochii holbați, neștiind dacă trebuie să-i sară în ajutor, cum se înțeleseră, sau se cuvenea să mai aștepte. Nicolas probabil băga de seamă acest lucru, căci strânse și mai tare cu dinții de ureche.

— Nicolas, Nicolas, gemu iar biata victimă, ei bine... ai făcut o glumă, ajunge...

Încă o clipă și desigur sărmanul ar fi murit de frică, dar fiara se milostivi și dădu drumul urechii. Toată spaima aceasta nu dură decât cel mult un minut, însă după aceea bătrânul avu un fel de criză. Peste o jumătate de oră, Nicolas fu arestat și reținut deocamdată la postul de gardă, într-o cămăruță izolată, cu o santinelă la ușă. Măsura era drastică, dar șeful nostru cel blând fusese atât de indignat, încât hotărâse să-și ia toată răspunderea deciziei sale chiar și în fața Varvarei Petrovna. Spre surprinderea generală, această doamnă, care se grăbi să sosească enervată la guvernator pentru explicații imediate, nu fu primită și trebui să se întoarcă, fără a mai ieși din cupeu, înapoi acasă, nevoind să-și creadă ochilor și urechilor.

În sfârșit, veni și lămurirea! Pe la ora două noaptea arestatul, până atunci surprinzător de liniștit și somnoros chiar, începu brusc să strige, să bată furios cu pumnii în ușă și cu o putere extraordinară smulse grilajul de fier al ușii, apoi sparse geamul, tăindu-și mâinile. Când ofițerul de serviciu sosi în fugă cu o escortă și cu cheile și dădu ordin să fie deschisă celula, pentru a-l lega pe turbulent, se constată că acesta se zbătea într-o criză puternică de *delirium tremens*; fu transportat imediat în casa mamei sale. Așadar, totul era clar. Cei trei medici din localitate opinară că și cu trei zile înainte bolnavul s-ar putea să se fi aflat în delir și, cu toate că aparent arăta conștient și lucid, de fapt nu era stăpân pe voința și pe rațiunea lui, ceea ce faptele săvârșite o și confirmau. Reieșea prin urmare că Liputin a fost primul care și-a dat seama de acest lucru. Ivan Osipovici, om foarte delicat și sensibil, se simți jenat; curios este însă că și el îl considera pe Nikolai Vsevolodovici capabil de orice faptă nesăbuită, fiind chiar în deplină capacitate a facultăților sale mintale. Cei din club se simțiră și ei la fel de jenați și nu-și puteau explica: cum de nu-și dăduseră seama de acest lucru atât de vizibil și nu luaseră în seamă singura explicație posibilă a tuturor manifestărilor lui? Se găsiră, bineînțeles, și unii sceptici, dar rezistența lor pe această poziție nu dăinui mult.

Nicolas zăcu în pat mai bine de două luni de zile, fu chemată urgent de la Moscova pentru consult o somitate medicală; tot orașul ținu s-o viziteze pe Varvara Petrovna; ea îi iertase. Către primăvară, când Nicolas se simți pe deplin sănătos, acceptă fără să se opună propunerea mamei sale să plece în Italia,

ca și rugămintea ei să le facă tuturor cunoscuților o vizită de adio, pe cât era posibil cerându-și scuze cui trebuia. Nicolas acceptă cu multă plăcere. La club se află că acesta a avut o explicație delicată cu Piotr Pavlovici Gaganov cu prilejul vizitei făcute acestuia la el acasă și care îi dăduse deplină satisfacție. Făcându-și vizitele, Nicolas arăta grav, ba și posomorât întru câtva. Toată lumea îl primi cu multă compasiune, deși cu toții se simțeau nu se știe de ce foarte jenați și păreau bucuroși de faptul că el pleacă în Italia. Ivan Osipovici lăsa să-i cadă și o lacrimă, dar nu îndrăzni să-l îmbrățișeze nici la ultimul rămas-bun. Într-adevăr, unii dintre noi eram totuși convinși că mizerabilul și-a bătut joc de noi toți, simulând această boală. Îi făcu o vizită și lui Liputin.

— Spune-mi, te rog, întrebă el, cum de ai putut ști dinainte ce voi spune eu despre inteligența dumitale, ba s-o și povățuiești pe Agafia ce să-mi răspundă?

— Simplu de tot, răsă Liputin, și eu te consider drept un om foarte inteligent și de aceea am putut să-mi închipui ce-ai să răspunzi.

— Și totuși e o coincidență remarcabilă. Dar dă-mi voie, înseamnă că dumneata mă considerai un om deștept, deci lucid, când mi-ai trimis-o pe Agafia, și nu mă socoteai nebun?

— Drept cel mai deștept și cel mai lucid om și m-am prefăcut numai a crede că nu ești în toate mințile. De altfel, și dumneata ți-ai dat seama numai decît de ceea ce gîndesc și mi-ai acordat prin Agafia un certificat de perspicacitate.

— Aici cam greșești; eu, într-adevăr... am fost bolnav... murmură Nikolai Vsevolodovici încruntându-se. Ia stai, cum vine asta, strigă el, îți închipui cumva cu adevărat că sunt capabil să mă năpustesc asupra oamenilor fiind în deplină rațiune? Ce rost ar avea?

Liputin se zgribuli, negăsind ce să-i răspundă. Nicolas păli deodată sau poate așa i se păru lui Liputin.

— În orice caz, ai un fel de a gîndi foarte nostim, continuă Nicolas, iar în ce privește figura cu Agafia, așa am înțeles-o, că mi-ai trimis-o să mă facă de răs.

— Doar n-ai fi vrut să te provoc la duel?

— Adevărat! Am auzit eu că nu prea ești amator de dueluri...

— Ce nevoie avem să-i copiem pe francezi? se zgribuli iar Liputin.

— Ești adeptul teoriei spiritului naționalist?

Liputin se făcu și mai mic.

— Ehe! Dar ce vād! exclamă Nicolas observând pe locul cel mai vizibil de pe masă un volum de Considerant, nu cumva din întîmplare ești un fourierist? Te pomenești că așa e! Păi, nu e tradus din franțuzește? răsă el ciocnind cu degetul în carte.